

Leszek Krajowski
(Towarzystwo Genealogiczno-Heraldyczne w Poznaniu)

Wykorzystanie źródeł z zasobów prywatnych do badań genealogicznych

W posiadaniu niemal każdej rodziny znajdują się materiały, które mogą posłużyć do badań genealogicznych. Najczęściej są to: fotografie, legitymacje, dokumenty metrykalne, nekrologi i różnego rodzaju świadectwa. Z rzadką występują pamiętniki i kroniki rodzinne. Niektóre po latach trafiają do archiwów i bibliotek jako spuścizny oraz darowizny. Mogą być źródłem do historii konkretnej rodziny, a także stanowić materiał do badań socjologicznych i demograficznych. Znacznie szersze zastosowanie mają materiały zgromadzone i wytworzone przez pasjonatów genealogii, zainteresowanych dziejami wielu rodzin określonej warstwy społecznej lub zamieszkałych na danym terenie.

Do najcenniejszych tego typu materiałów należą wypisy źródłowe dotyczące szlachty wielkopolskiej, sporządzone przez prof. Włodzimierza Dworzaczka (1905-1988), historyka, dla którego genealogia, ze względu na czas, w którym działał, była dziedziną nauki uprawianą równoległe do kariery uniwersyteckiej. Jego spuścizna, zawierająca około trzysta tysięcy wypisów, nazwana „Tekami Dworzaczka”, została przekazana do Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk, skomputeryzowana i wydana w postaci elektronicznej, a następnie umieszczona na stronie internetowej tejże biblioteki¹.

Podobną pracę wykonał Wojciech Skowroński (1904-1978), lekarz okulista, zainteresowany historią rodzin wielkopolskich, nie tylko szlacheckich. Jego notatki i opracowania trafiły do Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Skany tych materiałów jako „Archiwum dra Wojciecha Józefa

¹ „Teki Dworzaczka” – materiały historyczno-genealogiczne do dziejów szlachty wielkopolskiej XV-XX w. (teki.bkpan.poznan.pl).

Skowrońskiego” zostały umieszczone w Internecie na stronie Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej².

Wybitnym genealogiem był również Sławomir Leitgeber (1921-2010), prawnik i publicysta, członek honorowy Towarzystwa Genealogiczno-Heraldycznego, autor książek i kilkuset artykułów prasowych o dziejach wielkopolskiego ziemiaństwa i poznańskiego patrycjatu. Swoje materiały o wartości genealogicznej, w tym bogatą korespondencję do niego przychodzącą i kopie jego listów, przekazał do Biblioteki PTPN i do Archiwum PAN – Oddział w Poznaniu³.

Genealogią zajmował się także Stanisław Karwowski (1848-1917), dr filozofii, wiceprezes PTPN, autor trzytomowej *Historii Wielkiego Księstwa Poznańskiego* i ponad trzystu publikacji z historii Wielkopolski i Śląska. Wśród jego spuścizny, przekazanej do poznańskiego oddziału Archiwum PAN, znajduje się m.in. opracowanie genealogii Dziembowskich h. Pomian, rodziny męża jego wnuczki Ludwiki⁴.

Materiały genealogiczne znajdują się też w spuściznie księdza Stanisława Kozierowskiego (1874-1949), wybitnego onomasty, autora dzieł o pochodzeniu wielkopolskich nazw miejscowych, współzałożyciela Uniwersytetu Poznańskiego⁵.

W zbiorach rękopiśmiennych poznańskich bibliotek znajdują się także materiały dotyczące poszczególnych rodzin. Wśród rękopisów Biblioteki PTPN są m.in.: materiały bibliograficzne i źródłowe rodu Działyńskich (rkp 2183), opracowane przez dyrektora tejże biblioteki, prof. Ryszarda Marciniaka (1939-2009), materiały rodzinne Żółtowskich z Czacza z lat 1815-1946 (rkp 2132 i rkp 2162) i materiały do genealogii rodziny Ewert-Krzemieniewskich (rkp 2073-2080) w spuściznie prof. Marii Aleksandry Smoczkiwiczowej (1910-2006). Biblioteka Raczyńskich posiada m.in. materiały rodziny Rembowski, a Biblioteka Jagiellońska w Krakowie – rodziny Miaskowskich z Lednogóry⁶.

Interesującymi źródłami do dziejów rodzin są: dzienniki, pamiętniki i kroniki rodzinne. W Bibliotece PTPN jest m.in. sztambuch Heleny Robińskiej z Krotoszyna z drugiej połowy XIX w. (rkp 1953). W zbiorach Andrzeja Szymona Waliszewskiego znajduje się „Kronika żałobna rodziny z Waliszew-

² Archiwum dra Wojciecha Józefa Skowrońskiego (1904-1978) – materiały genealogiczne wielkopolskich rodzin szlacheckich i mieszczańskich XVI-XX w. (wbc.poznan.pl).

³ *Inwentarz rękopisów Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk* (sygn. 1-1950), Warszawa 2008; Archiwum PAN-Oddział w Poznaniu (dalej: APAN), sygn. P.III-39.

⁴ APAN, sygn. P.III-13, omówienie: „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk” 1975, nr 18; „Gens. Kwartalnik Towarzystwa Genealogiczno-Heraldycznego” 1990, nr 3.

⁵ APAN, sygn. P.III-15, omówienie: „Biuletyn Archiwum Polskiej Akademii Nauk” 1983, nr 26.

⁶ *Dzieje Poznania i województwa poznańskiego (w granicach z 1974 r.). Informator o materiałach archiwalnych*, t. II, oprac. pod red. Cz. Skopowskiego, Warszawa 1982.

skich Rankowiczów spisana przez O.R.". Jej autorką jest Olimpia Rankowicz (ok. 1830-1910), córka Jana Rankowitza, landrata z Pleszewa, i Justyny z Leszczyca-Waliszewskich.

Ciekawym przykładem dokumentu jest książeczka metryk rodzinnych „Urkundenbuch”, wydawana przez USC w Poznaniu podczas okupacji hitlerowskiej. W metryce ślubu są zawarte nie tylko szczegółowe dane dotyczące nowożeńców, ale także daty i miejsca ślubów ich rodziców. Taki dokument z 1943 r., zachowany w rodzinie Władysława i Urszuli Kilińskich, stał się punktem wyjścia do poszukiwań genealogicznych ich wnuczki Joanny Domichowskiej. Zapisy w tych książeczkach były kontynuowane jeszcze po zakończeniu niemieckiej okupacji; w książeczce Kilińskich jest także polski wpis dokonany we wrześniu 1947 r.

Do nietypowych dokumentów o walorach genealogicznych można zaliczyć zaświadczenia wydawane Polakom przybywającym z zaboru pruskiego do rosyjskiego. Zawierają one daty i miejsca urodzenia osób ubiegających się o zgodę na osiedlenie się pod panowaniem rosyjskim. Występuje w nich fraza o złożeniu przysięgi „na poddaństwo Rosji”. Takie dokumenty, sporządzone w Kaliszu w 1885 r., ma w swoich zbiorach Bogdan Winowski.

Rzadkością w zbiorach prywatnych są dokumenty Heroldii Królestwa Polskiego. Akt z 1861 r., zawiadamiający Aleksandra Franciszka Piotrowskiego o przyznaniu mu „na skutek złożenia odpowiednich prawu dowodów” dziedzicznego szlachectwa z herbem Junosza, posiada Robert Raczyński.

Miłośnicy genealogii mają w swych zbiorach wiele kopii materiałów dokumentujących dzieje rodzin. Współczesna technika ułatwia ich zdobywanie w archiwach i bibliotekach, a także, w coraz większym stopniu, przez Internet. Należy jednak podchodzić do nich z umiarkowanym zaufaniem. W dokumentach zdarzają się błędy dotyczące nazwisk, imion, dat i miejscowości. Sam prof. Włodzimierz Dworzaczek w trzech różnych dokumentach miał trzy różne daty urodzenia: 15 października 1906 r. (w kartotece ewidencji ludności miasta Poznania)⁷, 15 października 1905 r. (w odpisie metryki urodzenia) i 28 października 1905 r. (na świadectwie maturalnym)⁸. Pierwsza data była efektem błędnej informacji podanej przez osobę zgłaszającą przybycie do Poznania, w odpisie metryki podano datę według obowiązującego wówczas w Rosji (Mińsk był miejscem jego urodzenia) kalendarza juliańskiego, a trzecia data zawiera poprawkę uwzględniającą zamianę kalendarza juliańskiego na obowiązujący po odzyskaniu niepodległości kalendarz gregoriański.

⁷ Archiwum Państwowe w Poznaniu, Akta miasta Poznania, sygn. 14372.

⁸ Archiwum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, sygn. 523/217.

Leszek Krajkowski

Wykorzystanie źródeł z zasobów prywatnych do badań genealogicznych

Streszczenie

Autor omawia źródła genealogiczne, zgromadzone i wytworzone przez pasjonatów genealogii. Jednym z nich był Włodzimierz Dworzaczek (1905-1988), którego spuścizna, zawierająca około trzysta tysięcy wypisów, nazwana „Tekami Dworzaczka”, została przekazana do Biblioteki Kórnickiej Polskiej Akademii Nauk i wydana w postaci elektronicznej, a także umieszczona w Sieci. Podobną pracę wykonał Wojciech Skowroński (1904-1978), lekarz okulista, zainteresowany historią rodzin wielkopolskich, nie tylko szlacheckich. Jego notatki i opracowania trafiły do Biblioteki Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Skany tych materiałów jako „Archiwum dra Wojciecha Józefa Skowrońskiego” zostały umieszczone w Internecie na stronie Wielkopolskiej Biblioteki Cyfrowej. Istotną z punktu widzenia badań genealogicznych spuściznę pozostawili też m.in. Sławomir Leitgeber i Stanisław Karwowski.

Using private sources for genealogy studies

Abstract

The author discusses the problem of genealogy sources, which have been gathered and created by genealogy enthusiasts. Włodzimierz Dworzaczek (1905-1988) was one of such enthusiasts. His legacy (about 300,000 extracts), also referred to as “the Dworzaczek Files” was donated to the Kórnik Library of the Polish Academy of Sciences, published in an electronic version and also made available online. Wojciech Skowroński (1904-1978) has comparable achievements. He was an ophthalmologist, interested in the history of Greater Poland families – not only those of noble origin. His notes and reviews were included in the collection of the Poznań Society of Friends of Learning Library. “The Archive of Dr. Wojciech Skowroński” (scans of these documents) was made available online on the Greater Poland Digital Library website. Also Sławomir Leitgeber and Stanisław Karwowski left the legacy of a similar genealogical value.